

کاستیهای پژوهشهای آموزشی در کشورهای جهان سوم

ترجمه و تلخیص: امان‌الله صفوی

معرفی مقاله

توجه به کاستیها و نارساییهای موجود در امور پژوهشی کشورهای جهان سوم، می‌تواند مشکلات و مسائل موجود در این کشورها را به ما بشناساند و ما را در تهیه و تدارک راه‌حلهایی برای آن یاری نماید. شناخت این مسائل، برای ما به دلیل قرار داشتن کشور ما در ردهٔ این کشورها اهمیت فراوان دارد و در واقع شناخت بسیاری از مسائل خود ما است. علاوه بر این، با توجه به رسالتی که ما در قبال این کشورها داریم، ما را به شناسایی هر چه بیشتر مسائل این کشورها هدایت می‌نماید. باشد که در تلاش ارائهٔ راه‌حلهای باشیم.

در ارتباط با این موضوع، مقالهٔ «کاستیهای پژوهشهای آموزشی در کشورهای جهان سوم» که توسط «مرکز بین‌المللی توسعهٔ پژوهش» فراهم آمده، به وسیلهٔ برادر امان‌الله صفوی کارشناس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و عضو هیئت تحریریهٔ «فصلنامه» ترجمه و تلخیص گردیده و مسائل تحقیقات آموزشی این کشورها را در چهار مورد زیر ارائه می‌نماید:

- ۱ - کمیت و کیفیت تحقیق در جهان سوم.
  - ۲ - جو تحقیق، سازمان و بودجه‌بندی آن در جهان سوم.
  - ۳ - موضوع و روش تحقیق در جهان سوم.
  - ۴ - وضعیت انتشار، تأثیر نتایج تحقیق، و برقراری ارتباط در جامعهٔ پژوهشی.
- به امید آن که توجه به این مقاله بتواند به سهم خود امور پژوهشی ما را انسجام بخشد.
- فصلنامه

یکی از مؤسسات بین‌المللی با نام اختصاری *IDRC، که مرکز آن در کشور کانادا است، بررسی‌هایی درباره کمیّت و کیفیت پژوهش‌های آموزشی در کشورهای جهان سوم انجام داده و مسائلی را مطرح ساخته است که حاوی دقایق مفید و ارزنده‌ای است و می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های پژوهشی مورد توجه و استفاده قرار گیرد. خلاصه یافته‌های این بررسی به شرح زیر است:

الف - کمیّت و کیفیت تحقیق در جهان سوم

* اطلاعات پژوهشی فراوان و روزافزونی، با کیفیتهای نامساوی، در کشورهای جهان سوم وجود دارند که ضمن پراکنده بودن، مورد نقد و بررسی قرار نگرفته‌اند و عمدتاً در خارج از چارچوبی که انجام می‌شوند، ناشناخته مانده‌اند.

* کمیّت و کیفیت تحقیق به ثروت و ثبات ملی ارتباط دارد و تحت تأثیر مقتضیات محلی قرار دارد.

* سفارشی‌های سنگین و اغلب غیر واقعی، برای تحقیق به عده قلیلی از محققان مجرب و توانا می‌رسد و آنان را به انجام پژوهش‌هایی با کیفیتی ضعیفتر از کیفیت مورد انتظار وامی‌دارد. این انتظارات غیر واقعی، نگرشی متعارض نسبت به تحقیق ایجاد می‌کند.

* قسمت عمده تحقیقات کشورهای جهان سوم در سطح لیسانس (یا دکترا) است و در زمینه مقولاتی است که با جریانها و سیاستهای واقعی ارتباط و پیوند ندارد.

* در حالی که کیفیت و دقت تحقیق در کشورهای جهان سوم باید بهبود یابد و بر آن نظارت شود، قضاوت درباره آن نیز باید با توجه به وضعیت و چگونگی رشد تحقیق در جامعه مربوط صورت گیرد. چنانچه مهارتها و نگرشهای پژوهشی ضعیف باشد، باید امکان رشد آن فراهم شود، کیفیت تحقیق مدنظر باشد و در حین شکل گرفتن مهارت و عمل پژوهشی، کیفیتی برابر با سایر موقعیتهای پیشرفته پژوهشی مورد انتظار نباشد.

* صلاحیتهای علمی محققان کشورهای در حال رشد، شاخصهای مناسبی برای کیفیت تحقیقی که انجام می‌دهند، نیستند.

* تحقیقاتی که به وسیله افرادی خارج از جامعه آموزش و پرورش (مانند دانشمندان علوم اجتماعی، پزشکان و غیره) انجام می‌شود، می‌تواند و تاکنون توانسته است تأثیر مثبتی بر کیفیت تحقیقات آموزشی داشته باشد.

* تحقیقاتی که انتقادآمیز و منعکس‌کننده مسائل باشد، بسیار کم است.

* پژوهشهای عملی نسبتاً به ندرت انجام می‌شود (آمریکای لاتین در این مورد مستثنی است) و چنانچه صورت گیرد، به نتایجی منتهی می‌گردد که انتشار آن را مصلحت نمی‌دانند و به ناچار در سطح محلی باقی می‌ماند.

* ارزشیابیهای مبتنی بر تحقیق ضمن این‌که در حال افزایش است، هنوز ضعیف می‌باشد.

* لازم است موازنه و تعادلی بین انواع پژوهش‌ها برقرار گردد و اطمینان حاصل شود که تحقیق در جهان سوم، مقام درجه دوم پیدا نکند و فرصتهایی که برای انجام پژوهشهای اساسی توسط محققان وجود دارد، نادیده گرفته نشود.

ب - جو تحقیق، سازمان و بودجه‌بندی آن در جهان سوم

* گرچه ظرفیت اجرای تحقیقات آموزشی در کشورهای جهان سوم، در دو دهه گذشته به شدت افزایش یافته است، اما هنوز وضعیت شکننده و آسیب‌پذیری دارد. این امر در مورد کشورهای افریقایی مصداق بیشتری دارد.

* شرایط برای ادامه رشد تحقیق و استفاده از نتایج آن در اغلب کشورهای جهان سوم چندان مطلوب نیست و به طور گسترده‌ای تحت تأثیر عوامل بازدارنده سیاسی و فقدان روح تحقیق است.

* تحقیقات آموزشی به طور روزافزونی در مؤسسات دولتی متمرکز می‌شود و جنبه اداری دارد. این عمل با تحقیقات علوم اجتماعی که دارای پایگاهی محکم و استوار در دانشگاهها است، تقابل پیدا می‌کند. (در این مورد تفاوت‌هایی بین پاره‌ای از کشورها وجود دارد).

* تمرکز پژوهش در دستگاههای دولتی، به غلط با این انتظار همراه است که تحقیق بیشتر به درد سیاست می‌خورد. البته، ارتباط بیشتری بین تحقیق و سیاست می‌تواند برقرار باشد، لیکن، چنین تمرکزی تحقیق را به مسایل روز و زمینه‌هایی که توسط دست‌اندرکاران مشخص می‌شود، سوق می‌دهد.

* تحقیقات آموزشی در شهرهای بزرگ و مؤسسات بزرگ پژوهشی متمرکز می‌شود، در حالی که محلی کردن تحقیق مورد نیاز است.

* محرک انجام تحقیق در آفریقا، آمریکای لاتین، خاورمیانه و آسیای جنوب شرقی عمدتاً خارجیان بوده‌اند. نفوذهای خارجی نسبت به تحقیق، از طریق اختصاص بودجه و آموزشهای فنی توسط خارجیان، هنوز پابرجا مانده است. در این مورد باید نسبت به تکنولوژی، روشها و مفاهیم وارداتی تجدید نظر شود و یا در صورت لزوم با شرایط محلی تطبیق داده شود.

* مدیریت پژوهشی در رشد تحقیق تأثیر فراوانی دارد و باید به آن توجه شود.
* فقط تعداد خیلی کمی از کشورهای جهان سوم (به استثنای هندوستان) قادرند برای نسل آینده محقق تربیت کنند. از این رو، این کشورها فوق العاده نیازمند آموزش به وسیله جهان اول هستند.

* میزان حمایت برای تحقیق در آموزش و پرورش فوق العاده کم است. این نقصان در مقایسه با کشاورزی و صنعت و یا سرمایه‌گذاریهایی که در کشورهای پیشرفته در زمینه تحقیق می‌شود، بیشتر به چشم می‌خورد.

* بودجه تحقیقات آموزشی بسیاری از کشورهای جهان سوم، به میزان بسیار زیادی توسط آژانسهای بین‌المللی تأمین می‌شود. این امر وابستگی ایجاد می‌کند و سبب می‌شود که محققان و مؤسسات تحقیقاتی، موضوعاتی را برای تحقیق انتخاب کنند که تأمین‌کنندگان بودجه پیشنهاد می‌کنند.

* اختصاص سرمایه زیادتر برای تحقیق، به خصوص چنانچه مربوط به موضوعات جزئی باشد، الزاماً، به معنی بهبود و پیشرفت تحقیق نیست. این امر ممکن است محققان را از پرداختن به موضوعات اساسی‌تر باز دارد و تحقیق را در انقیاد کامل سیاستی که قبلاً در نظر گرفته شده است و اولویتهایی که سرمایه‌گذاران تعیین می‌کنند، قرار دهد.

* بودجه اولیه‌ای که برای تحقیق اختصاص می‌یابد، به ندرت امکان تحقیق درازمدت را برای مؤسسات یا مراکز پژوهشی امکان‌پذیر می‌سازد.

* اختصاص بودجه‌های پراکنده و نامشخص، نهاد تحقیق را از قوام یافتن باز می‌دارد، اندوختن اطلاعات پژوهشی را مشکل می‌سازد و مانع تحقیق درازمدت می‌شود.

* رقابت در زمینه تأمین بودجه، از رشد جامعه تحقیق جلوگیری می‌کند.

* فقدان بودجه اختصاصی آشکاری برای تحقیق وجود دارد.

* تعداد خیلی کمی از مراکز تحقیقاتی خصوصی توانسته‌اند از نظر مالی خودکفا باشند.

* توانایی ملی و تمایل به سرمایه‌گذاری در زمینه تحقیق، تحت تأثیر شرایط بین‌المللی

از جمله، فشارهایی که بر منابع مالی کشورهای فاقد نفت وارد می‌شود، قرار دارد.

ج - از نظر موضوع و روش تحقیق

* اولویتها و نیازها از حیث مکان، زمان، افراد و مقتضیات در کشورهای جهان سوم متفاوت است. بنابراین، تمرکز بر اولویتها که می‌تواند آزادی عمل برای اختصاص بودجه را محدود سازد، به ندرت مفید واقع می‌شود. این امر به ویژه در یک مقیاس بین‌المللی، صادق

است. اولی‌تر آن است که هر محلی، اولویت‌های پژوهشی خود را تعیین کند.
* با وجود این، مشخص کردن کمبودهای اطلاعاتی می‌تواند مفید باشد و مورد استفاده محققان و اختصاص دهندگان بودجه قرار گیرد تا براساس آن، نوع تحقیقی که باید انجام شود، معین گردد.

* لازم است خلاصه‌ای از تحقیقاتی که پیرامون موضوع خاصی وجود دارد، تهیه شود. این عمل نه تنها چکیده‌ای از پژوهش‌های موجود به دست می‌دهد، بلکه سبب تقویت ارتباط بین محققان و سیاست‌گذاران می‌شود.

* سهم عمده‌ای از تحقیقات آموزشی جهان سوم، برای آشکار ساختن مسایل و مشکلات نظام‌های آموزشی اختصاص می‌یابد.

* هنوز پیرامون ابعاد اجتماعی تعلیم و تربیت تحقیقات لازم انجام نشده است.
* مطالعه تحقیقات انجام شده در علوم انسانی، تهیه خلاصه آنها و استخراج نتایجی که به آموزش و پرورش مربوط می‌شود، ضرورت دارد.

* استفاده از روش‌های تاریخی، مردم‌شناسی و سیاسی در تحقیقات آموزش و پرورش ناچیز شمرده شده است.

* تحقیقات درازمدت به ندرت وجود دارد. همیشه گران تمام می‌شود و به شدت مورد نیاز است.

* اخیراً، روندهای جدیدی در روشها و معیارهای تحقیق مشاهده شده است، که عبارتند از:

– استفاده از معیارهای قراردادی Criterion-Reference به جای فرم‌های استاندارد Norm-Based

– پرداختن به موضوعات ویژه به جای موضوعات بسیار کلی.
– سنجش و اندازه‌گیری فرایند یادگیری، و اکتفا نکردن به ارزیابی نتیجه نهایی.
– توجه به انجام تحقیقات عملی.

* لازم است، محققان به جنبه‌های غیرشناختی تأثیرات آموزشی، مانند حیطه‌های عاطفی و حرکتی توجه بیشتری داشته باشند.

* لازم است از اطلاعات فنی بومی در امر تحقیق استفاده شود. استفاده از روش‌های علمی می‌تواند نقش کمکی داشته باشد.

* بسیاری از مفاهیم و روش‌های تحقیق باید با مقتضیات کشورهای جهان سوم تطبیق داده شود.

د - وضعیت انتشار، تأثیر نتایج تحقیق، و برقراری ارتباط در جامعه پژوهشی
* ارتباط بین محققان در جهان سوم و گاه در داخل کشورها، به ندرت صورت می‌گیرد و ضعیف است.

* هنوز ارتباط بین محققان کشورهای مختلف جهان سوم مستقیم نیست و اغلب از طریق جهان اول صورت می‌گیرد. البته این وضعیت در حال تغییر و دگرگونی است و آمریکای لاتین در این زمینه بیشترین پیشرفت را داشته است.

* ارتباط بین محققان علوم اجتماعی (و علوم طبیعی) و پژوهشگران علوم تربیتی در اغلب کشورها ضعیف است. این ضعف رابطه، به نوبه خود بر کیفیت تحقیق در تعلیم و تربیت اثر می‌گذارد.

* شبکه ارتباطات مسئله‌ای است که باید با دقت مورد بررسی قرار گیرد و توانایی آن برای تسهیل و یا محدود نمودن جریان اطلاعات در بین پژوهشگران شناخته شود.

* در فرهنگهایی که ارتباط غیرمکتوب (شفاهی) قویاً رایج است، نمی‌توان از انتشار مکتوب پژوهشهایی که انجام می‌شود، نتایج مفیدی به دست آورد. تقویت زبان نوشتاری ملی ممکن است به برقراری یک سنت مکتوب کمک کند، ولی این امر در اغلب کشورهای جهان سوم نیاز به یاری دولت دارد. زیرا تقاضا برای نتایج تحقیقی مکتوب کم است.

* تماسهای غیررسمی و مستقیم امکان انتشار و کاربرد نتایج تحقیقات را افزایش می‌دهد. خواه این تماسها توسط محققان، مجریان، سیاست‌گذاران و خواه توسط تأمین‌کنندگان بودجه تحقیق برقرار شود.

* حتی در جوامعی که در آنها خواندن نتایج تحقیق رایج است، نقش رابطها یا واسطه‌های تحقیقاتی بسیار مهم است. ارسال خلاصه انتخابی نتایج تحقیقات برای رابطهای پژوهشی، روش مناسبی برای نشر نتایج تحقیق است.

* لازم است مصرف کنندگان نتایج تحقیق آموزش ببینند، زیرا تا زمانی که روحیه تحقیقی در میان مصرف کنندگان تحقیق (مثلاً معلمان) به طور گسترده برقرار نشود، بازار تحقیق رونق کافی نخواهد یافت.

* اجرا و توزیع تحقیقات آموزشی باید از نظر مالی حمایت شود.

* لازم است اطلاعات پراکنده، در زمینه موضوعاتی که برای تحقیق انتخاب شده است، جمع‌آوری و در میان کشورهای جهان سوم توزیع شود.

پښتونستان ښار علمي او مطالعاتي مرکز
پرتال جامع علوم انساني

منبع

Myers G. Robert, Connecting Worlds:
A survey of Developments in Educational Research in Latin America,
International Development Research Centre, Ottawa, Canada, June 1980.